

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ПОСТМОДЕРНУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ТЛО СОЦІАЛІЗАЦІЇ «ЛЮДИНИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ»

© Дзьобань О. П.

© Соснін О. В.

Досліджувана проблема є особливо актуальною у сучасну епоху постмодерну, оскільки віртуальні світи як невід'ємна частина життя беруть безпосередню участь у соціалізації людини. Предметом дослідження є віртуальна реальність, метою – її вплив на процес соціалізації людини в епоху постмодерну. У дослідженні застосовувались наукові методи філософського та загальнонаукового рівнів в їх взаємодоповнюваності. Наукова і практична значущість статті полягає у розширенні понятійної бази для подальших досліджень людини й суспільства, соціалізації й особистісної ідентифікації. Як висновок пропонується умовивід, що в епоху постмодерну особистість може бути представлена як активний суб'єкт соціальних відносин, який нехтує актуальною реальністю на користь віртуальної. На практиці це повинне скоригувати наукові пошуки й практичні дії стосовно подальших досліджень процесів соціалізації особистості і їх оптимізації на практиці.

Ключові слова: *віртуальна реальність, культура постмодерну, особистість, соціалізація, засоби масової комунікації.*

Постановка проблеми. Ближче до середини ХХ ст. у природничих науках, таких як фізика, хімія, математика, інформатика та ін., виникло й закріпилося поняття віртуальної реальності, здатне описати різні природні і штучні стани досліджуваних об'єктів. Потім воно багаторазово уточнювалося: різні науки акцентували свою увагу на певних властивостях, якостях віртуальної реальності. Безумовно, витоки походження залишили свій відбиток, і кажучи «віртуальна реальність», ми спочатку маємо на увазі якийсь комп'ютерний кіберпростір, штучне середовище, оскільки завдяки саме комп'ютерним технологіям цей термін увійшов у наше повсякденне життя і став популярним. На перетині філософії та психології зародилась віртуальна психологія, об'єктом досліджень якої стали взаємодії людини й кібернетичного простору. Надалі на підставі отриманих результатів була утворена віртуалістика як світоглядна система. Таким чином, віртуальна реальність зазнала якісного стрибка – вона стала категорією філософії, не тільки уособлювала якісь гранично абстрактні умоосяжні конструкції, а й цілком конкретні, здатні відображати проблеми, пов'язані з самим повсякденним життям людини, її природою, буттям. Особливо це стало актуальним у сучасну епоху постмодерну.

Віртуальні світи як невід'ємна частина життя беруть безпосередню участь у соціалізації людини. Неможливість максимально плідно пройти процес соціалізації в силу багатьох причин і проблем, що містяться як у наявній дійсності, так і в самій людині, змушує її звернутися за допомогою до віртуальних світів. Перебування у

віртуальних світах, а також саме переміщення з актуального світу у віртуальні й назад, здатні дати людині можливість досягнення власної повноти буття. Сучасна особистість постмодерну часто балансує між життєвими позиціями, втіленими в активних соціальних перетвореннях (всупереч усьому або співвідносячи з наявною дійсністю) або зневагою до актуальної реальності на користь віртуальної.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать, що феномен віртуальної реальності тим чи іншим чином має відношення до абсолютно всіх наук, однак найчастіше сама віртуальна реальність подається у дослідженнях досить одноманітно. Очевидно, конкретно-наукові засоби не в змозі дати панорамного бачення даного феномена й не припускають цілісного дослідження особливостей віртуальної реальності як простору соціалізації.

Метою даної статті є спроба осмислення причин виникнення віртуальних соціальних реальностей в епоху постмодерну і їх впливу на процес соціалізації сучасної людини. Багато соціологів, письменників і філософів, розмірковуючи про стан справ у сучасному суспільстві, сходяться на думці, що сучасний «... соціум перебуває в стані повного хаосу, безладних змін. До подібного висновку наводять гранична суб'єктивізація, атомізація й релятивізація суспільних відносин і процесів» [1, с. 59]. М. Хевеші веде мову про те, що особистість людини є свого роду критерієм історичного прогресу, а історія людства є історією людської індивідуалізації, з чим важко не погодитися. Однак, чим більш самостійною є людина, тим більше вона

відчужена від суспільства і свого місця в ньому. У ХХ ст. «... людський світ стає все більш непридатним для людини, яка відчуває себе у ньому незатишно, самотньо, постає анонімно. Зв'язки між індивідом і світом як би обриваються, індивідом усе більше маніпулюють» [2, с. 3]. Якщо людина модерну «перебувала» у самому центрі світобудови й не мала наміру зупинитися у пізнанні себе й навколишнього світу, у досягненні таємниць останнього, то умова життя сучасної людини є постійним сумнівом, і, перш за все, у самій собі. Людина постмодерну більше не має довіри до самої себе і швидше прагне до запозичення авторитарної істини. «Організовані державні, соціальні та релігійні об'єднання нашого часу намагаються примусити індивіда базувати свої переконання не на власному мисленні, а приєднуватися до тих, які вони для нього призначили» [3, с. 5-6].

Зараз суспільство знаходиться у світі, який є непоправно спотворений самою людиною. Видозмінився особистий простір, у якому людина має можливість залишатися самою собою. Існує думка, що в сучасну епоху технології вторгаються в особистий простір людини і тим самим знищують його. Однак особистий простір не тільки не зменшився за останній час, він розширився до того стану, що тепер у нього починають включатися сторонні люди. Це відбувається тоді, коли, наприклад, у соціальних мережах викладаються гігабайти особистих фотографій, коли молоді пари на вулиці починають вести себе так, ніби вони в даний момент знаходяться наодинці. При цьому вони дійсно не претендують на суспільний простір, вони розширюють свій власний, поміщаючи туди і будь-кого, хто проходить повз них. Як справедливо вважають М.Терещенко і Т.Шатунова, «найтиповішою фігурою нової ситуації виступає випадковий індивід, чия персональна ідентичність стає все більш проблематичною» [4, с. 68]. Людина несподівано починає «упізнавати» себе в оточуючих її предметах споживання (у смартфонах, автомобілях, комп'ютерах та інших зручностях), одухотворяючи їх і потім привласнюючи їх «духовність». Усе рідше вона виходить за межі світу речей і їх заново привласнених значень. Ув'язнена в рамках створеної нею самою, зітканою з підручних засобів буденності, людина створює власну релігію й обрядовість [5, с. 90].

Однак щоб залишатися людиною, людині потрібне суспільство. «Жити у суспільстві – погоджуватися розділяти й поважати прийняті цінності – це єдиний рецепт для того, щоб жити щасливо», – зазначає З.Бауман [6, с. 34]. Багато-разові невдачі при спробах самоідентифікації,

перманентна незавершеність цього процесу, самотність приводять людину назад до суспільства. Їй потрібна безсумнівна приналежність до чогось більшого, аніж вона сама. Але, як зауважують філософи-постмодерністи, в силу колишньої розрізненості, суспільство як таке зникло і на його місці опинилися маси [2, 8, 10, 17]. Іншими словами, суспільство стало масовим. Т.Адорно, наприклад, «масове суспільство» визначає через наділення його глухими вухами, незрілістю, регресією, осліпленням і «здурнінням». М.Хоркхаймер порівнює сучасне масове суспільство з веслярами, позбавленими можливості спілкування, «до єдиного підпорядкованими одному й тому ж ритму – подібно до сучасних робочих на фабриці, в кіно і в колективі» [7, с. 53-54]. Ж.Бодрійяр доповнює масове суспільство властивістю плинності, називаючи маси непроникною та прозорою реальністю, що поглинає все «нажите» людиною. Тут вже немає соціального, тільки його симуляція. Не суспільство, а мовчазна більшість [8], що віддає перевагу не тому, щоб «бути», а тому, щоб «мати» (Е. Фромм) [9]. Людині, утворивши собою маси, важко вивільнитися з-під її кайданів. Вплив пануючих суспільних інститутів і загальних інтересів на неї є дуже великим. Можливості вибору у неї практично немає, за неї вирішують, що і коли робити або не робити, чим насолоджуватися, що мати, що читати чи дивитися і т.д., – усі її потреби вирішені, встановлені й переддані їй.

Суспільство постмодерну можна назвати «суспільством споживання». В однойменній праці Ж.Бодрійяр докладно описує сам феномен «суспільства споживання», його походження і структуру [10]. Надспоживання – риса сучасного високорозвиненого суспільства. Сучасний вигляд міста, магазину, будинку є нагромадженням товарів, споживання яких охоплює все життя людини. Цьому активно сприяє всяка реклама, кидаючи в нас гучні гасла і закликаючи споживати й споживати. Причому, користь товару завжди доповнюється специфічним оточенням: престижем, модою, яскравою упаковкою, додатковим комфортом. Бодрійяр зазначає, що разом з реальним товаром ми споживаємо і знаки, і саме споживання «або шляхом передбачення, або ретроспективно» [10, с. 14]. Тим самим, людина дуже швидко стає емоційно залежною від одержуваного задоволення. За допомогою нескінченного споживання відбувається зрівнювання всіх у можливості досягнення щастя й добробуту. Споживання є системою ідеологічних цінностей, системою комунікації і структурою відносин сучасного суспільства. «Суспільство споживання, – говорить Ж.Бодрійяр, – це також

Віртуальна реальність суспільства постмодерну як соціокультурне тло соціалізації «Людини інформаційної»

суспільство навчання споживанню, соціального дресування у споживанні, тобто новий і специфічний спосіб соціалізації ...» [10, с. 111].

Останнім часом особливо часто з екранів телевізорів і сторінок журналів чується заклик «бути самим собою», «стати самим собою» ... Ці формули означають, що особистість людиною вже втрачена. У загальних процесах «зрівнювання» й «усереднення» були загублені специфічні риси особистості – колись абсолютної цінності. Людині пропонується персоніфікуватися заново цілком конкретними способами: знайти автомобіль, який буде нагадувати самій людині і демонструвати оточуючим його статок; «змінюватися, залишаючись собою» за допомогою фарбування волосся; створювати власний настрій дорогим парфумом тощо. Зникнення справжніх відмінностей між людьми (інтелектуальних, творчих, національних, навіть фізіологічних) цілком орієнтує сучасну людину-манекена на споживання відмінностей. Масове ж виробництво відмінностей формує зі споживачів нові групи, класи, спільноти. Г.Маркузе називає нову властивість сучасного суспільства – одномірність поведінки й мислення [11, с. 16]. Індустріальна культура стала новою ідеологією сучасного суспільства. Товари та послуги, засоби масової комунікації, предмети домашнього вжитку, їжа і одяг, всілякі розваги, вироблені у сучасному суспільстві, викликають у людини насолоду, задоволення й звичку. У цьому приховується помилкова (віртуальна) свідомість, що вноситься ними, яка з часом стає способом життя.

Таким чином, особистість сучасної людини – це особистість, яка сумнівається як у навколишньому світі (в найширшому сенсі), так і в самій собі. Особистість невпевнена, самотня, неспокійна, ослаблена стражданнями і власною нерішучістю, часом така, що «занадто болісно відчуває», вкрай недовірлива, без однозначних меж особистісного простору. Як відзначають вітчизняні дослідники, сучасна особистість найчастіше є випадковою, такою, яка ототожнює себе з навколишніми предметами, споживаючи все більше, і має глибоку психічну залежність від самого процесу споживання вже без розбору, яка втратила будь-які ідентифікаційні орієнтири й постійно шукає себе [12-14]. Безумовно, багато що з цього вже спостерігалось в різні історичні епохи, проте настільки «повний» список характеристик особистості ми зустрічаємо вперше в епоху постмодерну, коли багато суперечливих процесів протікають всередині самої особистості, не даючи їй можливості дійсно соціалізуватися.

«Людина живе в конструкції світу, в картині світу, у створеному, а точніше – відтвореному

світі» [4, с. 46]. «... Принцип постмодерну – це свідомий спогад, відродження, Ренесанс всього, anything goes» [4, с. 58]. Відомо, що епоха постмодерну є продовженням модерну. Вказуючи на приставку «пост», ми можемо встановити, що епоха модерну завершилася, а нова ера або ще не почалася, і тоді сучасна людина перебуває в лихолітті, в деякому перехідному (маргінальному) стані, або ще не знайшлося слова (слів), які одноразово охоплюють настрої епохи, що наступила. Ж.-Ф.Ліотар розглядає постмодерн як сукупність культурно-історичних і філософських практик, як світовідчуття сучасної епохи. На його думку, настроями переходу від модерну до постмодерну є відчуття «кінця історії», «кінця культури», «смерті людини» [2]. Ж.Бодрійяр говорить про кінець часу, по ту сторону якого – віртуальна реальність («горизонт запрограмованої реальності»), де соціальні функції людини поступово стають марними, а історія людства перетворюється на фарс [15]. Що ж стосується не світовідчуття, а конкретних історичних подій, то криза європейського світу, який означився у ХХ ст., неспроможність і скінченність колишніх принципів освоєння світу (таких, як культура, релігія, наука і т.п.) викликали до життя поняття «світової цивілізації». На єдиному міжнародному, міжкультурному полі стали згладжуватися національні, мовні, культурні характеристики суспільств. Цьому сприяв технологічний прорив постіндустріальної епохи: розвиток і поширення засобів масової інформації, тотальна комп'ютеризація, виникнення інформаційного суспільства, доступ до будь-якої інформації тощо [16-18]. Як цілком справедливо зазначає М.Терещенко, в епоху постмодерну дуже важко визначити суспільне (соціальне). «Постмодерн вільно чи мимоволі повернув у фокус думки проблему соціального, причому в її (проблеми) крайніх формах, які іноді здаються полярними, але які, насправді, є просто виворотом один одного. Одна з цих форм – ідея смерті соціального, інша – радикальна соціальна критика капіталізму» [19, с. 11]. На думку Г.Маркузе [11] цьому сприяє нова сучасна форма тоталітаризму, звернена, в першу чергу, на виготовлення політикою і засобами масової інформації та на засвоєння суспільством помилкових репресивних потреб (мається на увазі все, що пропонується з екранів телевізорів, друкується в більшості газет і журналів, те, про що кричать яскраві таблоїди і т.д.). Дана ситуація з часом тільки ускладнюється, тому що в руках у виробників хибних потреб і помилкової споживацької ідеології в цілому є найостанніші технічні розробки, новітні соціальні дослідження та ін. Сучасне суспільство (споживання) у свою чергу, не проти того, щоб

бути охопленим в кільце «багатства», «достатку» й «добробуту», тим самим майже не маючи можливості вибратися із розставлених ідеологічних пасток.

Якщо уважніше придивитися до сучасних засобів масової інформації, то крім постійної політичної, економічної пропаганди ще одна важлива виконувана ними «функція полягає в нейтралізації живого, унікального, подієвого характеру світу, в заміні різноманітного всесвіту засобами інформації» [10, с. 160]. Засоби масової інформації дуже спритно «переводять розмову» з визначеного послання у повідомленні (репортажі) до такого, що позначає. Так відбувається перехід від самої події до її образу, до видовища як такого. Людина, яка отримує виключно спритно влаштовану інтерпретацію, але не дійсні відомості про те, що відбувається, не в силах вийти за межі цієї інтерпретації. Немає ані бачення, ані розуміння світових культурних, політичних, соціальних подій. Душа людини наповнюється почуттям відторгнення, а потім новим анархізмом і холодною байдужістю. Людина зазвичай починає займатися накопиченням уривчастих відомостей, фактів, вже задовольняючись придбаним. Як наслідок – колажність і фрагментарність її свідомості, кліповість мислення, що призводять до «видимості» реальності [20-22].

Про чисту видимість реальності в епоху постмодерну веде мову і С.Жижек [23-25]. Він говорить про те, що сучасна людина готова до будь-яких можливостей знайти тверду опору в дійсній реальності, проникнути в цю реальність крізь павутиння видимості. Однак вона вже глибоко вражена цією видимістю. Лише багаторазово повторювані кадри з військовими діями, терактами, революційними переворотами здатні продемонструвати всю недійсність (віртуальність) навколишнього світу. Х.Ортега-і-Гассет, розмірковуючи про сучасність, стверджує, що маси повністю захопили громадську владу. А оскільки за своїм визначенням управляти вони не в змозі, то в цьому феномені (названому ним «повстанням мас») він вбачає серйозну кризу європейської культури і суспільства в цілому [26]. Усі сфери суспільного життя: політика, економіка, моральність, духовність, – все підпорядковано масам, «середній людині» (саме той випадок, коли кількість перейшла в якість). Причину цього він вбачає у зростаючому стовпотворіння, стадності й загальній переповненості. Епоха загального зрівнювання призводить до поліпшення економічного, культурного рівня європейця, що призводить до набуття нових можливостей масами. Розширився світ – розши-

рилося і збільшилася його наповнення (кількісне за своєю природою). «Безперешкодне зростання життєвих запитів» і «невдячність до всього, що полегшує життя», «відчуття власної досконалості», «буденність», «взаємоспіврозмірність», – ось якості сучасної людини маси.

Сучасна людина живе в єдиному світі – ідея світопорядку, яка сьогодні домінує серед інших. Дійсно, стали швидко зникати, розчинятися у минулому численні культурні, етнографічні, мовні, релігійні особливості цілих націй. Крім світових релігій отримали велике поширення безліч локальних релігій. У той же час, самі релігійні інститути продемонстрували власну обмеженість і нездатність цілком забезпечити людину ідентифікаційними орієнтирами. Людина була змушена шукати нові засоби соціалізації і самовизначення, у тому числі винаходити й власні віртуальні. Перетворюючи суспільну свідомість у масову, людину роблять непроникною, бездушною до соціальних проблем. Її власне становище ситості й комфорту, викликаного віртуальною реальністю надспоживання, заважає їй побачити реальність того, що відбувається. «У сучасних суспільних системах (капіталістичній, продуктивістській, «постіндустріальній») суспільний контроль, усвідомлене регулювання економічних і політичних протиріч ґрунтуються не на великих егалітарних і демократичних принципах, а на всій цій системі розсіяних і діючих ідеологічних і культурних цінностей» [10, с. 126]. Процес соціалізації особистості перетікає в інші, штучні умови, які мають віртуальні підстави.

Таким чином, відбувається множинне переплетення віртуальних реальностей зовнішніх за походженням, нав'язаних, привнесених – політичних, економічних, і внутрішніх – власних домислених віртуальних світів. Часто всі ці віртуальні світи стикаючись, входять у конфлікти один з одним, які людина приречена постійно виправляти. Її особистість виснажена протиріччями грузне в деталях. Якщо ж вона знаходить у собі сили вирватися з їхнього полону і знову опинитися в дійсній реальності, то, змінена до невпізнання, вона входить у нові протистояння з нею. «Реальність, яка повертається, має статус (нової) видимості: саме тому, що вона є реальною, тобто через її травматично-надлишковий характер ми не можемо включити її в те, що ми переживаємо як нашу реальність, і тому змушені переживати її як кошмарне бачення», – робить висновок С.Жижек [24, с. 27]. Це призводить до нового витка виникнення асоціальності як соціальної байдужості, і антисоціальності як не-

прийняття нових норм суспільства і стандартів поведінки.

Подібна історія показана у фільмі «Матриця», коли звичний світ головного героя виявляється віртуальним продуктом гігантського комп'ютера. А сам головний герой, знайшовши можливість вийти з віртуальної реальності, виявляється на руїнах цивілізації після глобальної війни. Тому можна стверджувати, що феномен віртуально заданої реальності займає дійсно значний соціокультурний простір у суспільстві постмодерну і що у подальшому його роль буде неухильно зростати. Віртуальні інформаційні технології – це лише одне з можливих втілень симуляції поряд зі сферою міжособистісних і сексуальних відносин, мистецтвом, політикою. Як стверджує В.Смелін, «наявний факт віртуалізації сьогоденного суспільства, в якому симулятивна діяльність набуває таких масштабів, що дозволяє говорити про втрату стійкості соціальних структур і про відчуття примарності й нестабільності соціального буття в ситуації постмодерну» [27].

Зміни відбуваються не тільки в макроструктурах, більш вузькі сфери життя людей також зазнали віртуалізації. Сім'я, міжособистісні відносини традиційного укладу зазнають неприродних змін. Кількість країн, не тільки тих, хто мовчазно схвалюють, але й узаконюють одностатеві шлюби, швидко зростає. На зміну традиційній сім'ї, власне, на чому ґрунтується будь-яке суспільство, приходять віртуальний конструкт. При цьому скасовуються гендерні особливості, а значить – і ще один спосіб особистісної ідентифікації (як дівчинки, хлопчика, жінки, чоловіка). Соціалізація – це безперервний процес утвердження себе як людини й частини суспільства, і процес формування суспільства, його повноти та різноманіття. Людина і суспільство не існують окремо. Людині потрібна інша людина, щоб виявити власне відображення і підтвердження, що вона є людиною. Тільки в суспільстві людина може реалізувати свою справжню сутність. Для цього вона повинна бути поміченою, пізнаваною, бажаною як людина. У суспільстві, хворому масовістю, байдужістю, взаємоспіврозмірністю частини й цілого, людині майже неможливо зустріти чийсь пильний погляд на саму себе. Сучасна людина більше зайнята своїм еством (тілом), а її духовні практики пройшли тотальний процес секуляризації. Простіше знайти себе в речі, книзі, ідеології (простіше – ідеї), аніж намагатися вибудувати складний, неоднозначний процес традиційної соціалізації. До цього додалася й інша обставина, що полягає у втраті сучасним суспільством майже всіх справжніх соціальних орієнтирів, соціальних іден-

тифікаторів: сім'ї, статі, професії та ін. Наполегливе нав'язування помилкових істин з одного боку, і готовність їх прийняти за свої власні і єдино вірні – з іншого, виснажує соціальну тканину, не дозволяє істинним соціальним процесам протікати природно, що негайно відображається на сучасній людині і суспільстві. До вищесказаного можна додати, що деяка частина суспільства цілком усвідомила нереальність навколишнього світу. Сигнали цього можна простежити в сучасних кіномистецтві, літературі і т.д.

Ведучи мову про саму особистість в епоху постмодерну, головними характеристиками якої є її випадковість, самотність, анонімність, одномірність, приналежність до суспільства споживання, буденність і взаємоспіврозмірність, можна вказати на спроби сучасної людини подолати соціальне відчуження і знайти власну повноту. З одного боку, це може бути виражено розширенням меж власного соціального простору людини, аж до включення в нього оточуючих людей, з іншого – появою феномена «соціуму на дому» (home-centered society) [4, с. 34-35]. У цій ситуації можемо припустити, що суспільство постмодерну вступило у перехідний період і в цьому випадку не можна вести мову про однозначну смерть суб'єкта (філософи-постмодерністи) або кінець історії буквально.

Таким чином, як **висновок**, зазначимо, що віртуальна реальність як простір соціалізації створюється самою людиною через недосконалість наявного світу, присутність у ньому соціальних вад, які не дозволяють людині знайти повноту буття. Оскільки суще, як правило, не збігається з належним, остільки процес створення віртуального є практично нескінченним; більше того, створення віртуальних реальностей є умовою динамізму й розвитку як людини, так і суспільства в цілому (там, де в суспільній свідомості вдається утвердити думку про тотожність сущого з належним, настає застій, стагнація). Маючи завжди переважно яскраво виражене культурно-історичне переломлення, віртуальні реальності по-різному соціалізують людину навіть у рамках певного історичного відрізка часу розвитку людства. Віртуальна реальність, створювана сучасними засобами масової комунікації (ЗМК), Інтернет-мережами, он-лайн спілкуванням, телебаченням як органічною частиною сучасних ЗМК, закріплює у свідомості людей ідею використання людини. Людина отримує переконання в тому, що завжди перемагає найсильніший, він же отримує всі переваги від життя, інші ж не мають права претендувати ні на що. Кожен є «сам за себе», вливається в групи лише для того, щоб за допомогою інших людей зуміти досягти блага для себе. Мірилом то-

го, якою є людина – доброю чи поганою, стає лише те, перемогла вона, чи ні. При цьому, перемогою або поразкою вона зобов'язана тільки собі, тільки своїм вірним/невірним вчинкам і особистим якостям. У цьому світі можна виграти лише те, що програють інші і навпаки [28]. В результаті перманентного руху «людини інформаційної» в епоху постмодерну з актуальної ре-

альності у віртуальну й назад і соціалізації у цих вкрай складних умовах, особистість може бути представлена як активний суб'єкт соціальних відносин, як особистість, що реалізує цінності віртуальної реальності всупереч усьому, як особистість, яка нехтує актуальною реальністю на користь віртуальної тощо.

Список використаних джерел

1. Алтухов В. *Контуры неклассической общественной теории* / В.Алтухов // *Общественные науки и современность*. – 1992. – № 5. – С. 59-72.
2. Лиотар Ж.-Ф. *Состояние постмодерна* / Ж.-Ф.Лиотар; [пер. с фр. Н.А.Шматко]. – М.: Ин-т эксперимент. социологии. – СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
3. Швейцер А. *Я родился в период духовного упадка человечества* / А.Швейцер // *Кризис сознания: сборник работ по «философии кризиса»*. – М.: Алгоритм, 2009. – С. 5-11.
4. Терещенко Н.А. *Постмодерн как ситуация философствования* / Н.А.Терещенко, Т.М.Шатунова. – СПб.: Алетейя, 2003. – 192 с.
5. Хазиева Н.О. *Виртуальная реальность как пространство социализации (социально-философский анализ проблемы): дис. ... кандидата филос. наук: 09.00.11* / Н.О.Хазиева. – Казань, 2015. – 148 с.
6. Бауман З. *Индивидуализированное общество* / З.Бауман; [вступ. ст., пер. с англ. под ред. В.Л.Иноземцева]. – М.: Логос, 2002. – 325 с.
7. Хоркхаймер М. *Диалектика просвещения: Философские фрагменты* / М.Хоркхаймер; [пер. с нем. М.Кузнецова; ред. Ю.Здоровова]. – М.; СПб.: Медиум: Ювента, 1997. – 311 с.
8. Бодрийяр Ж. *В тени молчаливого большинства, или Конец социального* / Ж.Бодрийяр; [пер. с фр. Н.В.Суслова]. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. – 96 с.
9. Фромм Э. *Иметь или быть* / Э.Фромм // *Величие и ограниченность теории Фрейда: пер. с нем. Н.Войсунской, И.Каменкович, Е.Комаровой, Е.Рудневой, В.Сидоровой, Е.Фединой и М.Хорькова*. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000. – 448 с.
10. Бодрийяр Ж. *Общество потребления: его мифы и структуры* / Ж.Бодрийяр; [пер. с фр., послесл. и примеч. Е.А.Самарской]. – М.: Республика: Культурная революция, 2006. – 268 с.
11. Маркузе Г. *Одномерный человек: Исследование идеологии Развитого Индустриального Общества* / Маркузе Г. [пер. с англ. А.Юдина; предисл. и примеч. А.Юдина]. – М.: REFL-book, 1994. – 341 с.
12. *Борисевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія* / М.Й.Борисевський. – К.; Суми: Еллада, 2012. – 608 с.
13. *Особистість у дискурсі саморозгортання інформаційної цивілізації: монографія* / Бех В.П. та ін.; за наук. ред. д-ра філос. наук, проф. В.П.Бега. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2012. – 785 с.
14. *Іванова Н.В. Феноменологія мислення: гнозис, креатив, особистість: монографія* / Н.В.Іванова. – Луцьк: Твердиня, 2015. – 363 с.
15. Бодрийяр Ж. *В Тени Тысячелетия, или Приостановка Года* / Ж.Бодрийяр: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/texts/ baudrill/shmill.html>.
16. Дзьобань О.П. *Засоби масової комунікації в культурі суспільства постмодерну* / О.П.Дзьобань // *Інформація і право*. – К., 2011. – № 3 (3). – С. 93-101.
17. *Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія* / О.Г.Данильян, О.П.Дзьобань, С.Б.Жданенко та ін.; за ред. О.Г.Данильяна. – Х.: Право, 2016. – 488 с.
18. *Медіа та філософія: грані взаємодії: монографія* / А.П.Алексєєнко, М.В.Бейлін, Л.М.Газнюк та ін.; за ред. Л.М.Деніско, С.О.Завєтного. – Харків: Право, 2017. – 258 с.
19. Терещенко Н.А. *Социальная философия после «смерти социального»* / Н.А.Терещенко. – Казань: Казанский университет, 2011. – 366 с.
20. Дзьобань О.П. *Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади: монографія* / О.П.Дзьобань. – Х.: Майдан, 2013. – 360 с.
21. Дзьобань О.П. *Віртуальні комунікації: роль і місце у сучасному світі* / О.П.Дзьобань, С.Б.Жданенко // *Правова інформатика*. – № 2 (46). – 2015. – С. 9-16.
22. Дзьобань О.П. *Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності* / О.П.Дзьобань, С.М.Мануйлов // *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А.П.Гетьман та ін. – Х.: Право, 2015. – № 3 (26). – С. 7-19.
23. Жижек С. *Год невозможного. Искусство мечтать опасно* / С.Жижек; [пер. с англ. Е.Савицкого]. – М.: Издательство «Европа», 2012. – 272 с.

24. Жижек С. Добро пожаловать в пустыню Реального / С.Жижек; [пер. с англ. А.Смирного]. – М.: Фонд «Прагматика культуры», 2002. – 160 с.
25. Жижек С. Хрупкий абсолютизм, или Почему стоит бороться за христианское наследие / С.Жижек; [пер. с англ. В.Мазина]. – М.: Изд-во «Художественный журнал», 2003. – 178 с.
26. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет; [пер. с исп.]. – М.: АСТ, 2002. – 509 с.
27. Емелин В.А. Виртуальная реальность и симулякры / В.А.Емелин: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/virtual.htm>.
28. Дзьобань О.П. Сучасне суспільство як суспільство з деформованою відповідальністю (за працею З. Баумана «Індивідуалізоване суспільство») / О.П.Дзьобань, Є.М.Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія / Редкол.: А.П.Гетьман та ін. – Х.: Право, 2016. – № 4 (31). – С. 14-26.

REFERENCES

1. Altuhov V. Kontury neklassicheskoy obschestvennoy teorii / V.Altuhov // *Obschestvennyie nauki i sovremennost.* – 1992. – № 5. – С. 59-72.
2. Liotar Zh.-F. Sostoyaniye postmoderna / Zh.-F.Liotar; [per. s fr. N.A.Shmatko]. – M.: In-t eksperiment. sotsiologii. – SPb.: Aleteyya, 1998. – 160 s.
3. Shveytser A. Ya rodilsya v period duhovnogo upadka chelovechestva / A.Shveytser // *Krizis soznaniya: sbornik rabot po «filosofii krizisa».* – M.: Algoritm, 2009. – S. 5-11.
4. Tereschenko N.A. Postmodern kak situatsiya filosofstvovaniya / N.A.Tereschenko, T.M.Shatunova. – SPb.: Aleteyya, 2003. – 192 s.
5. Hazieva N.O. Virtualnaya realnost kak prostranstvo sotsializatsii (sotsialno-filosofskiy analiz problemy): dis. ... kandidata filos. nauk: 09.00.11 / N.O.Hazieva. – Kazan, 2015. – 148 s.
6. Bauman Z. Individualizirovannoe obschestvo / Z.Bauman; [vstup. st., per. s angl. pod red. V.L.Inozemtseva]. – M.: Logos, 2002. – 325 s.
7. Horkhaymer M. Dialektika prosvescheniya: Filosofskie fragmenty / M.Horkhaymer; [per. s nem. M.Kuznetsova; red. Yu.Zdorovova]. – M.; SPb.: Medium: Yuventa, 1997. – 311 s.
8. Bodriyyar Zh. V teni molchalivogo bolshinstva, ili Konets sotsialnogo / Zh.Bodriyyar; [per. s fr. N.V.Suslova]. – Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta, 2000. – 96 s.
9. Fromm E. Imet ili byit / E.Fromm // *Velichie i ogranichenost teorii Freyda: per. s nem. N.Voyskunskey, I.Kamenkovich, E.Komarovoy, E.Rudnevoy, V.Sidorovoy, E.Fedinoi i M.Horkova.* – M.: ООО «Firma «Izdatelstvo AST», 2000. – 448 s.
10. Bodriyyar Zh. Obschestvo potrebleniya: ego mify i struktury / Zh.Bodriyyar; [per. s fr., poslesl. i primech. E.A.Samarskoy]. – M.: Respublika: Kulturnaya revolyutsiya, 2006. – 268 s.
11. Markuze G. Odnomernyy chelovek: Issledovanie ideologii Razvitygo Industrialnogo Obschestva / Markuze G. [per. s angl. A.Yudina; predisl. i primech. A.Yudina]. – M.: REFL-book, 1994. – 341 s.
12. Borishevskiy M.Y. Osobistst u vimIrah samosvIdomosti: monografiya / M.Y.Borishevskiy. – K.; Sumi: Ellada, 2012. – 608 s.
13. Osobistst u diskursI samorozgortannya InformatslynoYi tsivIlIzatsIYi: monografiya / Beh V.P. ta In.; za nauk. red. d-ra flos. nauk, prof.. V.P.Beha. – ZaporIzhzhya: Dnlprovskiy metalurg, 2012. – 785 s.
14. Ivanova N.V. Fenomenologiya mislennya: gnozis, kreativ, osobistst: monografiya / N.V.Ivanova. – Lutsk: Tverdinya, 2015. – 363 s.
15. Bodriyyar Zh. V Teni Tyisyacheletiya, ili Priostanovka Goda / Zh.Bodriyyar: [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://anthropology.ru/ru/texts/audrill/shmill.html>.
16. Dzoban O.P. Zasobi masovoYi komunikatsIYi v kulturI suspIlstva postmodernu / O.P.Dzoban // *InformatsIya I pravo.* – K., 2011. – № 3 (3). – S. 93-101.
17. Suchasne suspIlstvo: fllosofsko-pravove doslIdzhennya aktualnih problem: monografiya / O.G.Danilyan, O.P.Dzoban, S.B.Zhdanenko ta In.; za red. O.G.Danilyana. – H.: Pravo, 2016. – 488 s.
18. Medla ta fllosofiya: granI vzaEmodIYi: monografiya / A.P.AlekseEnko, M.V.BeylIn, L.M.Gaznyuk ta In.; za red. L.M.DenIsko, S.O.ZavEtnogo. – HarkIv: Pravo, 2017. – 258 s.
19. Tereschenko N.A. Sotsialnaya filosofiya posle «smerti sotsialnogo» / N.A.Tereschenko. – Kazan: Kazanskiy universitet, 2011. – 366 s.
20. Dzoban O.P. FilosofIya Informatslynogo prava: svItoglyadnl y zagalnoteoretichnl zasadi: monografiya / O.P.Dzoban. – H.: Maydan, 2013. – 360 s.
21. Dzoban O.P. Virtualnl komunikatsIYi: rol I mlstse u suchasnomu svItI / O.P.Dzoban, S.B.Zhdanenko // *Pravova Informatika.* – № 2 (46). – 2015. – S. 9-16.
22. Dzoban O.P. Virtualnl komunikatsIYi: do problemi fllosofskogo osmislennya sutnosti / O.P.Dzoban, E.M.Manuylov // *VIsnik NatsIonalnogo unIversitetu «Yuridichna akademIya UkraYini ImenI Yaroslava Mudrogo».* Ser-Iya: Fllosofiya, fllosofiya prava, polltologIya, sotsIologIya / redkol.: A.P.Getman ta In. – H.: Pravo, 2015. – № 3 (26). – S. 7-19.

23. Zhizhek S. *God nevozmozhnogo. Iskuststvo mechtat opasno* / S.Zhizhek; [per. s angl. E.Savitskogo]. – M.: Izdatelstvo «Evropa», 2012. – 272 s.
24. Zhizhek S. *Dobro pozhalovat v pustyniyu Realnogo* / S.Zhizhek; [per. s angl. A.Smirnogo]. – M.: Fond «Pragmatika kulturyi», 2002. – 160 s.
25. Zhizhek S. *Hrupkiy absolyut, ili Pochemu stoit borotsya za hristianskoe nasledie* / S.Zhizhek; [per. s angl. V.Mazina]. – M.: Izd-vo «Hudozhestvennyy zhurnal», 2003. – 178 s.
26. Orgtega-i-Gasset H. *Vosstanie mass* / Hose Orgtega-i-Gasset; [per. s isp.]. – M.: AST, 2002. – 509 s.
27. Emelin V.A. *Virtualnaya realnost i simulyakryi* / V.A.Emelin: [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://emeline.narod.ru/virtual.htm>.
28. Dzoban O.P. *Suchasne suspilstvo yak suspilstvo z deformovanoyu vldpovldalnstyu (za pratseyu Z.Baumana «Individualizovane suspilstvo»)* / O.P.Dzoban, E.M.Manuylov // *VIsnik Natsionalnogo univrsitetu «Yuridichna akademIya UkraYini ImenI Yaroslava Mudrogo»*. SerIya: *FilosofIya* / Redkol.: A.P.Getman ta In. – H.: Pravo, 2016. – № 4 (31).

Дзебань А. П. – доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого (Харьков, Украина) E-mail: a_dzeban@ukr.net

Соснин А. В. – доктор политических наук, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Украины, член-корреспондент Украинской академии политических наук, профессор ГВУЗ «Университет менеджмента образования» Национальной академии педагогических наук (Киев, Украина) E-mail: alvas.sosnin@yandex.ru

ВИРТУАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВА ПОСТМОДЕРНА КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФОН СОЦИАЛИЗАЦИИ «ЧЕЛОВЕКА ИНФОРМАЦИОННОГО»

Исследуемая проблема является особенно актуальной в современную эпоху постмодерна, поскольку виртуальные миры, как неотъемлемая часть жизни, принимают непосредственное участие в социализации человека. Предметом исследования является виртуальная реальность, целью – ее влияние на процесс социализации человека в эпоху постмодерна. В исследовании применялись научные методы философского и общенаучного уровней в их взаимодополняемости. Научная и практическая значимость статьи заключается в расширении понятийной базы для дальнейших исследований человека и общества, социализации и личностной идентификации. Как вывод предлагается умозаключение, что в эпоху постмодерна личность может быть представлена как активный субъект социальных отношений, пренебрегающий актуальной реальностью в пользу виртуальной. На практике это должно скорректировать научные исследования и практические действия в отношении дальнейших исследований процессов социализации личности и их оптимизации на практике.

Ключевые слова: виртуальная реальность, культура постмодерна, личность, социализация, средства массовой коммуникации.

Dzoban, Aleksandr - doctor of science, professor, professor of the department of philosophy, Yaroslav Mudryi National law university (Kharkiv, Ukraine) E-mail: a_dzeban@ukr.net

Sosnin, Aleksandr – Doctor of Political Sciences, Professor, Honored Scientist of Ukraine, Corresponding Member of the Ukrainian Academy of Political Science, professor higher, State educational institution «University Education Management» National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine) E-mail: alvas.sosnin@yandex.ru

VIRTUAL REALITY OF POST-MODERN SOCIETY AS SOCIOCULTURAL BACKGROUND OF SOCIALIZATION OF «INFORMATIONAL HUMAN»

The investigated problem is especially actual in the modern epoch of post-modern, as the virtual worlds, as inalienable part of life, accept the direct participating in socializations of man. The article of research is virtual reality, by an aim is its influence on the process of socialization of man in the epoch of post-modern. In presented research the following scientific methods were used: philosophical and scientific levels in their mutual completeness. Scientific and practical meaningfulness of the article consists of expansion of concept base for further researches of man and society, socialization and personality authentication. As a conclusion deduction is offered, that in the epoch of post-modern personality can be presented as an active subject of social relations, ignoring actual reality in behalf on virtual one. In practice it must correct scientific researches and practical actions in regard to further researches of processes of socialization of personality and their optimization in practice.

Keywords: virtual reality, post-modern culture, personality, socialization, facilities of mass communication.

Рекомендовано до публікації д-р філос.наук, проф. Пунченко О.П.
Дата надходження 20.01.2017